

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 2 (105)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 2 (105)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 811.161.2'373.6:39

DOI 10.35433/philology.2 (105).2025.98-106

ВІДПОВІДІ-ЕВФЕМІЗМИ НА ЗАПИТАННЯ "КУДИ ЙДЕШ?" В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ: СУЧАСНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

І. В. Гороф'янюк*, П. С. Дузенко**

У багатьох слов'янських культурах існує давня заборона розпитувати людину про її подальші плани/дії, зокрема, ставити питання "Куди йдеш?". Ця заборона в сучасних українців ще зберігається, проведено соціолінгвістичне анкетування 208 респондентів із 23 областей України засвідчило існування сьогодні широкого корпусу евфемістичних виразів-відповідей на це запитання. У статті проаналізовано відповідні евфемістичні словесні формули та з'ясовано їх функційне призначення й активні конструкції. У результаті опитування зафіксовано 94 евфемістичних вислови, які використовуються для уникнення прямої відповіді на запитання "Куди йдеш?".

Відповіді-евфемізми згруповано за стратегіями комунікативної поведінки адресата: 1) застерегти адресанта від табуйованого питання; 2) переорієнтувати відповідь на адресанта; 3) відвернути увагу адресанта від конкретного місця й надати відповіді невизначеного характеру. Остання група виявилася найбільш чисельною й охоплює словесні формули, в основі яких лежать різні номінативні одиниці: топоніми (реальні та міфічні – Кудикині гори), загальні назви локацій, назви тваринного світу, предметів, власні та загальні назви людей, міфічних персонажів, соматизми. Засвідчені евфемістичні відповіді на запитання "Куди йдеш?" у сучасних українців націлені, з одного боку, на уникнення прямої відповіді, а з іншого – прагнення не образити співрозмовника відсутністю відповіді та вималювати образ толерантної людини-адресата. Задля приховування небажаної інформації від адресата й уникання негативних асоціацій використовують широкий комплекс словесних формул, що свідчить про високу адаптивність мовної свідомості українця та здатність створювати нові форми вираження, котрі відповідають традиційним культурним і соціальним нормам.

Ключові слова: евфемізм, "куди йдеш?", комунікативна поведінка, українці, соціолінгвістичне опитування.

* кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
(Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського),
gorofyanyuk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9836-8270

** здобувач вищої освіти
(Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського),
duzenkopolina0@gmail.com
ORCID: 0009-0001-2536-2281

EUPHEMISTIC ANSWERS TO THE QUESTION "WHERE ARE YOU GOING?" IN UKRAINIAN LINGUISTIC CULTURE: MODERN OBSERVATIONS

Horofianiuk I. V., Duzenko P. S.

In many Slavic cultures, there is a long-standing prohibition to ask a person about their further plans/actions, in particular, to ask the question "Where are you going?". This ban still persists among modern Ukrainians, a sociolinguistic survey of 208 respondents from 23 region of Ukraine showed the existence of a wide corpus of euphemistic expressions and answers to this question today. The article analyzes the corresponding euphemistic verbal formulas and clarifies their functional purpose and active constructions. As a result of the survey, 94 euphemistic expressions were recorded, which are used to avoid a direct answer to the question "Where are you going?".

Euphemistic answers are grouped according to the strategies of the addressee's communicative behavior: 1) to warn the addressee against a taboo question; 2) to reorient the answer to the addressee; 3) to divert the addressee's attention from a specific place and provide answers of an indefinite nature. The last group turned out to be the most numerous and includes verbal formulas, which are based on various nominative units: toponyms (real and mythical – Kudykini Mountains), common names of loci, names of the animal world, objects, proper and common names of people, mythical characters, somatisms. The attested euphemistic answers to the question "Where are you going?" among modern Ukrainians are aimed, on the one hand, at avoiding a direct answer, and on the other hand, at the desire not to offend the interlocutor by the lack of an answer and to draw the image of a tolerant person-addressee. In order to hide unwanted information from the addressee and avoid negative associations, a wide range of verbal formulas is used, which indicates the high adaptability of the linguistic consciousness of the Ukrainian and the ability to create new forms of expression that correspond to traditional cultural and social norms.

Keywords: euphemism, "Where are you going?", communicative behavior, Ukrainians, sociolinguistic survey.

Постановка наукової проблеми.

Наша стаття є продовженням дослідження мовних табу в комунікативній поведінці сучасних українців, зокрема аналізу витоків табуїзації вислову "закудикати дорогу", чому присвячена стаття "«Закудикання дороги»: етимологічне коріння й сучасне сприйняття мовного табу українцями" [3].

У багатьох слов'янських культурах існує давня заборона розпитувати людину про її подальші плани/дії, зокрема, ставити питання "Куди йдеш?". Це табу ґрунтується на вірі в те, що озвучування своїх планів може накликати невдачу. Така заборона може бути пов'язана ще з анімістичними уявленнями певних народів та віруваннями в силу слова. Заборона питання "Куди йдеш?" у сучасних українців ще зберігається, а тому проведене соціолінгвістичне анкетування² засвідчило існування

широкого корпусу евфемістичних виразів-відповідей на це запитання в українців безвідносно до регіону проживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика мовних табу та евфемістичних констукцій в українській лінгвокультурі привертала увагу дослідників. Фразеологічні аспекти табуйованих висловів та регіональні варіанти евфемістичних відповідей аналізували В. Ужченко та Д. Ужченко [5; 6]. Г. Аркушин уклав Словник евфемізмів, уживаних у говірках та молодіжному жаргоні Західного Полісся та західної частини Волині [2]. Н. Хобзей вивчала вияви мовного табу в гуцульських говірках [7]. Однак системного соціолінгвістичного дослідження сучасних механізмів функціонування

результати якого й лягли в основу цієї статті, зокрема: Барань Л. Б., Волошиновій М. О., Гримашевич Г. І., Делюсто М. С., Денисюку В. В., Коваленко Н. Д., Ковтюх С. Л., Міняйлу Р. В., Суховій О. О., Тищенко Т. М., Хібебі Н. В.

² Висловлюємо вдячність колегам із різних міст України за сприяння проведенню нашого соціолінгвістичного анкетування,

евфемістичних відповідей на табуйоване запитання "Куди йдеш?" у загальноукраїнському вимірі досі не проводилося, що і зумовлює актуальність нашої роботи.

Мета статті – проаналізувати евфемістичні вирази-відповіді сучасних українців із різних регіонів на табуйоване запитання "Куди йдеш?" та з'ясувати функційне призначення й активні моделі словесних-формул, використаних як відповідь.

Методологія дослідження. Для реалізації задекларованої мети використано такі методи дослідження: описовий – для детального аналізу вербальних табу-відповідей на запитання "Куди йдеш?", метод кількісних підрахунків – для визначення кількісного співвідношення досліджуваних словесних формул респондентів; метод анкетування – під час соціолінгвістичного опитування, яке охопило респондентів із різних регіонів України. Останнім методом сформовано емпіричну базу дослідження – відповіді 208 респондентів із 23 областей України на анкету, що містила, зокрема, питання "Як у вашій місцевості відповідають на запитання "Куди йдеш?" і подібні? Напишіть усі можливі варіанти".

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Табу та забобони завжди були невіддільною частиною культурної спадщини багатьох народів. Вони впливають на лексичні норми, поведінкові моделі та навіть на світоглядні аспекти людського життя. Одним із таких лінгвокультурних феноменів є заборони на обговорення певних тем або запитань, що мають сакральне чи магічне значення. В українській культурі помітне табу на запитання про майбутні плани людей, зокрема на слово-запитання "куди?". Ми не можемо стверджувати про абсолютну заборону відповіді на це запитання, що стосуються подальших планів особи. Існують альтернативні лексичні конструкції, які виконують

функцію запиту, аналогічного забороненому слову "куди". Наприклад, прислівник "де" може використовуватися в контексті, у якому передбачено відповідний зміст. Результати опитування свідчать, що більшість опитаних (60,1%) не використовує альтернативних формулювань із заміною слова "куди" на "де": *"Ні, я не використовую цю альтернативу і ніколи не чула у своїй місцевості"* (м. Володимир, Володимирський р-н, Волинська обл., Лавринюк О. О.); *"Не було в нас такого. Але я чула, що в східних регіонах України така вимова існує"* (м. Гайсин, Гайсинський р-н, Вінницька обл., Горбенко Н. В.). Вважаємо, що це може вказувати на те, що така мовна практика не є загальнопоширеною серед респондентів і не відповідає їхнім мовним звичкам. Проте 30,3% інформаторів відповіли на запитання ствердно, погоджуючись, що використовують такі словесні альтернативи. Ці респонденти, за нашими спостереженнями, переважно є носіями говірок південно-східного наріччя української мови. Т. Андрєєва та Р. Грищенко до синтаксичних особливостей діалектного мовлення жителів Первомайщини відносять "широке використання прислівника "де" в ролі обставини місця дії замість "куди"" [1: 399]. Автори пояснюють таку заміну прислівника з надмірним забобонним мисленням. Наводимо приклади, як інформатори пояснюють таку заміну: *"Звичка, вдома здебільшого говорять "де йдеш?", але на навчанні чи роботі "куди?", тому просто поєдную одне з іншим"* (м. Київ, Київська обл., Кулинич А. В.); *"Сама не знаю, це я перейняла від бабусі, дідуся (де - це ніби як місце, де ти будеш йти; зазвичай цей вислів використовували з помахом голови, тож всі розуміли це як куди збираєшся)"* (сmt Троїцьке, Сватівський р-н, Луганська обл., Фролова М. М.); *"З дитинства вчили не говорити за можливості "куди""* (м. Кременчук, Кременчуцький р-н, Полтавська обл., Гомілко А.). Більшість інформаторів усвідомлює, що "це

властиво для деяких регіональних говірок і часто використовується для спрощення мовлення або зручності" (м. Виноградів, Березівський р-н, Закарпатська обл., Молнар Ю. Ф.).

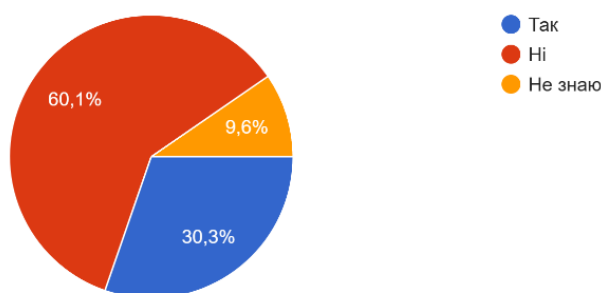
Варіант "не знаю", який обрали 9,6% респондентів, свідчить про певну невизначеність або відсутність усвідомлення. Можемо пояснити таку відповідь тим, що люди не завжди

звертають увагу на те, як говорять у побуті (див. Діаграма 1). Отож припускаємо, що заборона стосується не самого запитання як такого, а лише конкретної словесної форми, яка набула негативного значення через вірування та забобони. З якими віруваннями це могло бути пов'язано, ми окреслили в статті [3].

Діаграма 1

Чи використовуєте Ви альтернативи у формулюваннях запитань, замінюючи слово «куди» на «де»? (Наприклад, «Де ти йдеш?» замість «Куди ти йдеш?»)

208 ответов

Евфемістичні відповіді на табуоване запитання "Куди йдеш?" реалізуються за допомогою вживання умовно названими "обхідних шляхів", що пом'якшують навантаження первісного запиту.

У результаті проведеного соціолінгвістичного анкетування українців ми зафіксували евфемістичні вирази-відповіді на це запитання, які демонструють різноманіття стратегій уникнення прямої відповіді. Вони відображають не лише особисті інтерпретації, а й певний колективний досвід, вкорінений у свідомості мовців. Сьогодні використання в мовленні таких прийомів та номінативних засобів спричинене бажанням мовця конспірації.

1. Словесні формули, які застерігають не запитувати "Куди йдеш?": "Не кудикай, а то зістаришся", "Не кудикай, а то язик оприщить" (сmt Саврань, Подільський р-н, Одеська обл., Рудницька А. А.).

2. Словесні-формули, націлені на переорієнтацію відповіді на адресанта: "Туди, де вас нема" (м. Гнівань,

Вінницький р-н, Вінницька обл., Стужук А. В.), "Куди йду, туди тебе не кличуть" (м. Бровари, Броварський р-н, Київська обл., Бикова Д. А.), "Туди, куди тобі не можна" (м. Вінниця, Вінницький р-н, Вінницька обл., Сінькова Д.О.).

3. Словесні формули, що створюють образ місця, яке є віддаленим, недоступним/важкодоступним або зовсім невідомим. Уживаються вони зазвичай з метою уникнути прямої відповіді, відвернути увагу від конкретного місця й надати відповіді невизначеного характеру. Такі словесні конструкції можна згрупувати за ключовим поняттям:

3.1. Топонім-евфемізм *Кудикина(и) гора(и) / нори / поле* з фонетичними варіантами: "На **Кудикину** гору" (м. Вінниця, Вінницький р-н, Вінницька обл., Кифоренко М. П.; с. Горщик, Коростенський р-н, Житомирська обл., Миколаєнко А. В.), "На **Кудикину** гору" (м. Вінниця, Вінницький р-н, Вінницька обл., Петрова В. Д.; м. Миколаїв, Миколаївський р-н, Миколаївська обл., Романченко П. А.;

м. Монастирище, Уманський р-н, Черкаська обл., Кузьміна О. Р.; м. Калинівка, Хмельницький р-н, Вінницька обл., Юмачікова О. М.), "**За Кудикану гору**" (м. Ізюм, Ізюмський р-н, Харківська обл., Дубинська Р. В.), "**За Кудикину гору**" (м. Кропивницький, Кропивницький р-н, Кіровоградська обл., Ковтюх С. А.; м. Ізюм, Ізюмський р-н, Харківська обл., Браженко І.О.), "**За Кудикіну гору**" (м. Житомир, Житомирський р-н, Житомирська обл., Гримашевич Г. І.; м. Ізюм, Ізюмський р-н, Харківська обл., Косенко М. А.), "**За Кудикані нори**", "**За Кудикіне поле**" (м. Ізюм, Ізюмський р-н, Харківська обл., Дубинський В. В.).

Прикметно, що доволі часто евфемістичні вирази-відповіді вказують не тільки на напрям руху, а й мету. Найбільш частотні такі конструкції містять флорономен *помідори*, що, припускаємо, зумовлене римунням "гори – помідори": "**На Кудикині гори, де ростуть помідори**" (с. Скелька, Василівський р-н, Запорізька обл., Пархета А. П.), "**За Кудикину гору, де ростуть помідори**" (с. Дмитрушки, Уманський р-н, Черкаська обл., Денисюк В. В.), "**На Кудикину гору по помідори**" (м. Умань, Уманський р-н, Черкаська обл., Дячок А. В.), "**На гору за помідорами**" (с. Курячі Лози, Первомайський р-н, Миколаївська обл., Козавчинська О. М.), "**За Кудикині гори по зелені помідори**" (с. Коломійці, Синельниківський р-н, Дніпропетровська обл., Коноваленко Е. В.; м. Кременчук, Кременчуцький р-н, Полтавська обл., Петрик В. В.), "**За Кудикині гори по червоні помідори**" (м. Погребище, Вінницький р-н, Вінницька обл., Дітковська С.); а також корпус словесних конструкцій із головним компонентом-дієсловом:

- **красти** (варавать): "**За Кудикіну гору красти помідори**" (м. Харків, Харківський р-н, Харківська обл., Грабарчук А. Є.; м. Ізюм, Ізюмський р-н, Харківська обл., Сліпушкіна О. Г.), "**За Кудикину гору красти помідори**" (м. Умань,

Уманський р-н, Черкаська обл., Зелінська О. Ю.), "**На Кудикину гору красти помідори**" (м. Бердичів, Бердичівський р-н, Житомирська обл., Волинець В.), "**На Кудикіну гору варавать помідори**" (м. Київ, Київська обл., Гудима Д. М.);

- **збирати** (збирать, собирать): "**Іду збирати помідори**" (м. Київ, Київська обл., Картушина В. Я.), "**На Кудикіну гору збирати помідори**" (м. Херсон, Херсонський р-н, Херсонська обл., Павленко Т. О.), "**На Кудикіну гору збирать помідори**" (м. Дубровиця, Дубровицький р-н, Рівненська обл., Буткевич С. М.), "**За Кудикіну гору собирать помідори**" (м. Первомайськ, Первомайський р-н, Миколаївська обл., Сафонова С. О.),

- **їсти**: "**На Кудикині гори їсти помідор**" (с. Новоселиця, Шепетівський р-н, Хмельницька обл., Байцар А. О.; м. Шепетівка, Шепетівський р-н, Хмельницька обл., Кучерук С. В.), "**На Кудикіну гору їсти зелені помідори**" (м. Первомайськ, Первомайський р-н, Миколаївська обл., Сафонова С. О.);

- **сапати**: "**За Кудикіну гору сапати помідори**" (м. Радомишль, Житомирський р-н, Житомирська обл., Хацька В. О.),

- **копати**: "**На Кудикину гору копати помідори**" (с. Теклине, Черкаський р-н, Черкаська обл., Харенко А. Д.),

- **косити**: "**За Кудикіну гору косити помідори**" (с.мт Бабаї, Харківський р-н, Харківська обл., Літвін С. С.),

- **торгувати**: "**За Кудикіну гору торгувати помідорами**" (м. Київ, Київська обл., Токар О. О.)

Спорадично вживаються евфемістичні вирази-відповіді, які вказують на напрям руху й мету, не пов'язану з помідорами: "**За Кудикину гору Богу молитись**" (с. Хащувате, Голованівський р-н, Кіровоградська обл., Воеводіна О.), "**За Кудикіну гору крейду шукати**" (с.мт Бабаї, Харківський р-н, Харківська обл., Літвін С. С.), "**На Кудикіну гору гусей пасти**" (м. Київ, Київська обл., Фалендиш Є. О.), "**Гусей пасти**" (м.

Київ, Київська обл., Шабала К. О.). В. Ужченко також наводить декілька прикладів подібних усталених висловів: "за кудикину гору горох **молотити**" (м. Луганськ) та "на кудикину гору горобців **пасити**" (с. Новониканорівка, Сватівський р-н, Луганська обл.) [5: 150].

3.2. Загальні назви локусів:

- **ліс**: "В **ліс**" (с. Новоселиця, Шепетівський р-н, Хмельницька обл., Байцар А. О.), "В **ліс** по дрова" (м. Ізюм, Ізюмський р-н, Харківська обл., Дубинський В. В.; м. Львів, Львівський р-н, Львівська обл., Тимечко І. Р.), "У **ліс** по гриби" (м. Київ, Київська обл., Довгань Е.), "За грибами" (м. Київ, Київська обл., Панасюк О. С.), "В **ліс** по ракушки" (смт Ямпіль, Шепетівський р-н, Хмельницька обл., Перепелиця Ю. В.),

- **світ**: "На край **світу** й назад" (м. Київ, Київська обл., Довгань Е.), "На край **світу** за правдою" (м. Козятин, Хмельницький р-н, Вінницька обл., Ломоносова Д.), "На край **світу**" (м. Виноградів, Берегівський р-н, Закарпатська обл., Молнар Ю. Ф.; с. Жванець, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл., Боднарчук Д. Р.),

- **хутір**: "На **хутір** бабочок ловить" (с. Горщик, Коростенський р-н, Житомирська обл., Миколаєнко А. В.), "На **хутір** за бабочками" (смт Борова, Фастівський р-н, Київська обл., Смішко М. О.),

- **шлях, дорога**: "Куди **шлях** заведе" (м. Київ, Київська обл., Ковальчук М. Р.), "За три **дороги**" (м. Красилів, Хмельницький р-н, Хмельницька обл., Вознюк А. В.),

- **море**: "За **море**" (с. Бокійма, Дубенський р-н, Рівненська обл., Савич О. С.),

- **границя**: "На **границю**" (м. Дергачі, Харківський р-н, Харківська обл., Рильцева С. Ю.),

- **села**: "На багаті **села**" (смт Летичів, Хмельницький р-н, Хмельницька обл., Щербацька С. А.),

- **океан**: "Йду за сині **океани**" (м. Київ, Київська обл., Доліщан С. В.),

- **захід**: "В **захід** сонця (в закат)" (м. Київ, Київська обл., Іващенко А. С.),

- **земля**: "За три-дев'ять **земель**" (м. Київ, Київська обл., Іващенко А. С.),

- **царство**: "За тридесять **царство**" (м. Старокостянтинів, Хмельницький р-н, Хмельницька обл., Марценюк Д. В.),

- **сторона**: "На всі чотири **сторони**" (м. Бориспіль, Бориспільський р-н, Київська обл., Мальована А. В.),

- **весілля**: "На **весілля**" (смт Ямпіль, Шепетівський р-н, Хмельницька обл., Перепелиця Ю. В.).

3.3. Реальні топоніми: "За **Матейів** (є горби, які розташовані в кінці села)" (с. Кикова, Звягельський р-н, Житомирська обл., Клочко Б. О.), "В **Кам'янку**" (м. Ізюм, Ізюмський р-н, Харківська обл., Дубинська Р. В.), "На **Сухів**" (м. Львів, Львівський р-н, Львівська обл., Багінська Н. В.). Усі зазначені вище приклади відображають конкретні географічні об'єкти, відомі місцевим жителям. Спостережено, що деякі евфемістичні вирази-відповіді містять й загальновідомі топоніми, наприклад: "В **Африку**" (м. Черкаси, Черкаський р-н, Черкаська обл., Піддубна Д. С.), "В **Караганду**" (м. Київ, Київська обл., Мозирко А.; м. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл., Гусар М. А.). Ці вислови відображають прагнення мовця жартівливо чи іронічно вказати на віддалене місце, підкреслюючи його недосяжність.

3.4. Абстрактні вказівки на місце (куди, туди, там): "**Куди** треба, **туди** і йду" (м. Шпола, Звенигородський р-н, Черкаська обл., Тищенко М. В.), "**Куди** хочу, **туди** і йду" (м. Київ, Київська обл., Іващенко А. С.), "**Куди**, куди, побачиш куди" (м. Вінниця, Вінницький р-н, Вінницька обл., Петрова В. Д.), "**Туди**, де людей нема" (м. Львів, Львівський р-н, Львівська обл., Тимечко І. Р.), "**Куди** йду, **там** вже нема" (с. Зозів, Липовецький р-н, Вінницька обл., Бойко С. В.).

3.5. Назви тваринного світу: "Де Макар **телят** пасе" (м. Монастирище, Уманський р-н, Черкаська обл., Кузьміна О. Р.), "Куди Макар **телят** не

ганяв" (м. Кам'янське, Кам'янський р-н, Дніпропетровська обл., Левченко К. О.), "Туди, де **раки** зимують" (м. Київ, Київська обл., Ткачук О. В.). Словник фразеологізмів української мови подає таке тлумачення цим висловом: "там, або туди, де важкі умови життя, куди потрапляють, як правило не з власного бажання; дуже далеко" [4: 364].

3.6. Назви предметів: "Як **карта** ляже туди й я приляжу (ще не визначились)" (м. Гайсин, Гайсинський р-н, Вінницька обл., Ільницька А. В.), "Куди **карта** ляже" (м. Тернопіль, Тернопільський р-н, Тернопільська обл., Сидорук К. Ф.).

3.7. Власні та загальні назви людей, які не є прямою номінацією, а слугують засобом уникнення прямої відповіді: "До **Василія** за хлібом (на побачення)" (м. Гайсин, Гайсинський р-н, Вінницька обл., Ільницька А. В.), "На **дієки/хлопи**" (м. Галич, Івано-Франківський р-н, Івано-Франківська обл., Лодин П. З.).

3.8. Назви міфічних персонажів:

- Куд, Кудикало: "До **Кудикала** в гості" (м. Умань, Уманський р-н, Черкаська обл., Лопушан Т. В.), "**Куда** відганяти" (с-ще Саврань, Подільський р-н, Одеська обл., Рудницька А. А.). В. Ужченко наводить також приклад відповідної відповіді-фразеологізму з Луганщини: "до баби Кудичихи" [5: 149];

- чорт, біс: "До **чорта**" (м. Вінниця, Вінницький р-н, Вінницька обл., Сінкова Д. О.), "За три **чорти**" (с. Кикова, Звягельський р-н, Житомирська обл., Клочко Б. О.), "До **чорта** в пекло" (м. Львів, Львівський р-н, Львівська обл., Іжик В. В.), "**Чорт** зна куди" (м. Львів, Львівський р-н, Львівська обл., Андрющенко К. О.), "До **чорта** на кулічки" (сmt Бобровиця, Ніжинський р-н, Чернігівська обл., Мисник А. В.), "До **біса** на роги" (м. Кам'янське, Кам'янський р-н, Дніпропетровська обл., Левченко К. О.; м. Київ, Київська обл., Ткачук О. В.).

3.9. Соматизми:

- очі: "Світ за **очі**" (м. Тернопіль, Тернопільський р-н, Тернопільська обл., Маланій А.; м. Ізюм, Ізюмський р-

н, Харківська область, Косенко М. А.), "Куди **очі** глядять" (м. Гнівань, Вінницький р-н, Вінницька обл., Стужук А. В.; м. Ізюм, Ізюмський р-н, Харківська обл., Лучанінов В. М.), "Куди **очі** дивляться" (м. Ізюм, Ізюмський р-н, Харківська обл., Косенко М. А.; м. Ізмаїл, Ізмаїльський р-н, Одеська обл., Соснова Н. І.), "Куди **очі** бачать" (сmt Саврань, Подільський р-н, Одеська обл., Рудницька А. А.; м. Київ, Київська обл., Доліщан С. В.),

- ноги: "Куди **ноги** несуть" (сmt Саврань, Подільський р-н, Одеська обл., Рудницька А. А.; сmt Городниця, Звягельський р-н, Житомирська обл., Горяна О. О.), "Куди **ноги** поведуть" (м. Київ, Київська обл., Іващенко А. С.), "Куди **ноги** ведуть" (м. Черкаси, Черкаський р-н, Черкаська обл., Малій Д. В.),

- ніс: "Не сунь свій **ніс**, куди не треба" (м. Київ, Київська обл., Картушина В. Я.), "Допитливий Варварі на базарі **ніс** відірвали" (м. Київ, Київська обл., Картушина В. Я.), "Любопитний Варварі **ніс** одірвали" (с. Зозів, Вінницький р-н, Вінницька обл., Бойко С. В.). У "Фразеологічному словнику східнословобанських і степових говірок Донбасу" зафіксовано ще одне усталене словосполучення як відповідь на питання "Куди йдеш?" – "до чорта в зуб" [6: 527].

Висновки й перспективи дослідження.

Увесь комплекс засвідчених евфемістичних виразів-відповідей на запитання "Куди йдеш?" у сучасних українців націлений, з одного боку, на уникнення прямої відповіді, а з іншого – прагнення не образити співрозмовника відсутністю відповіді та вималювати образ толерантної людини. Задля приховування небажаної інформації від адресата й уникання негативних асоціацій використовують широкий комплекс словесних формул, що свідчить про високу адаптивність мовної свідомості та здатність створювати нові форми вираження, котрі відповідають культурним і соціальним нормам. У результаті опитування нам вдалося зафіксувати

94 евфемістичні вислови, які використовують для уникнення прямої відповіді на це запитання. Відповіді-евфемізми згруповано за стратегіями комунікативної поведінки адресата: 1) застерегти адресанта від табуйованого питання; 2) переорієнтувати відповідь на адресанта; 3) відвернути увагу адресанта від конкретного місця й надати відповіді невизначеного характеру. Остання група виявилася найбільш чисельною й охоплює словесні формули, в основі яких лежать різні номінативні одиниці: топоніми (реальні та міфічні – *Кудикині гори*), загальні назви локусів, назви тваринного світу, власні та загальні назви людей, міфічних персонажів, соматизми. Прикметно, що доволі часто евфемістичні вирази-відповіді вказують не тільки на напрям руху, а й мету. Найбільш частотні такі конструкції містять флорономен *помідори*, що, припускаємо, зумовлене римуванням "гори – помідори". Частотним виявилось вживання у

відповідях-евфемізмах лексеми "чорт". Відзначимо, що в українській традиційній культурі назва "чорт" є однією з табуйованих у мовленні (докл. див. [8]), проте, як засвідчило наше опитування, мовці знаходять способи активно використовувати його як відповідь на заборонене запитання "Куди йдеш?". Відомо, що історичними витоками табу є вірування людини в наявність прямого зв'язку між словом та реальністю: слово може моделювати й трансформувати навколишній світ, тому, озвучивши свої плани наперед, можемо зашкодити їх реалізації. Натомість у сучасному житті вербальні табу більше регламентовані соціальними факторами: етикетом, ступенем тактовності мовця тощо. Отже, сьогодні вербальні табу й відповіді-евфемізми зберігаються, бо відповідають нормам етикету, зокрема принципу невтручання в справи інших людей, насамперед малознайомих, дотримання комунікативних стратегій тактовної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреєва Т., Грищенко Р. До проблеми діалектного мовлення жителів Первомайщини. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. № 1. 2009. С. 395–400. URL: <http://surl.li/dakvzj> (дата звернення: 20.04.2025).
2. Аркушин Г. Словник евфемізмів, уживаних у говірках та молодіжному жаргоні Західного Полісся та західної частини Волині. Луцьк – Люблін: Вид-во "Волинська обласна друкарня", 2005. 198 с.
3. Гороф'янюк І., Дузенко П. 2025. "Закудикання дороги": етимологічне коріння й сучасне сприйняття мовного табу українцями. *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica. Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica*. Том 4 № 2. 2025. С. 9–22. <https://doi.org/10.58423/2786-6726/2025-2-9-22>
4. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. ; відп. ред. В. О. Винник. Київ: Наук. думка, 2003. 786 с.
5. Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологія сучасної української мови / М-во освіти і науки України, Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ: Альма-матер, 2005. 399 с.
6. Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу. Луганськ, 2013. 552 с.
7. Хобзей Н. Вияви мовного табу в гуцульських говірках. *Rozprawy komisji językowej*. Tom XLIX / red. S. Gala. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 2004. S. 89–96.
8. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник. Львів, 2002. 216 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Andreieva, T., Hryshchenko, R. (2009). Do problemy dialektneho movlennia zhyteliv Pervomaishchyny [To the problem of dialect speech of the inhabitants of Pervomayshchyna]. *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*. № 1. Pp. 395–400. URL: <http://surl.li/dakvzj> (reference date: 20.04.2025). [in Ukrainian].
2. Arkushyn, H. (2005). Slovnyk evfemizmiv, uzhyvanykh u hovirkakh ta molodizhnomu zharhoni Zakhidnoho Polissia ta zakhidnoi chastyny Volyni [Dictionary of euphemisms used in the dialects and youth slang of Western Polissya and the western part of Volyn]. Luts'k – Liublin: Vyd-vo "Volynska oblasna drukarnia". 198 p. [in Ukrainian].
3. Horofianiuk, I., Duzenko, P. (2005). "Zakudykannia dorohy": etymolohichne korinnia y suchasne spryiniattia movnoho tabu ukraintsiamy [*Where-nagging: etymological roots and modern perception of language taboo by Ukrainians*]. *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica*. Volume 4. № 2. Pp. 9–22. <https://doi.org/10.58423/2786-6726/2025-2-9-22> [in Ukrainian].
4. Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy (2003). [Dictionary of Ukrainian phraseology] / arranged by V. M. Bilonozhenko et al.; ed. by V. O. Vynnyk. Kyiv: Nauk. dumka. 786p. [in Ukrainian].
5. Uzhchenko, V., Uzhchenko, D. (2005). Frazeolohiia suchasnoi ukrainskoi movy [Phraseology of the modern Ukrainian language] / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Luhan. nats. ped. un-t im. T. Shevchenka. Luhansk: Alma-mater. 399 p. [in Ukrainian].
6. Uzhchenko, V., Uzhchenko, D. (2013). Frazeolohichniy slovnyk skhidnoslobozhanskykh i stepovykh hovirok Donbasu [Phraseological dictionary of East Slobozhansk and steppe dialects of Donbass]. Luhansk. 552 p. [in Ukrainian].
7. Khobzei, N. (2004). Vyivay movnoho tabu v hutsulskykh hovirkakh [Manifestations of linguistic taboo in Hutsul dialects]. *Rozprawy komisji językowej*. Vol. XLIX / ed. by. S. Gala. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Pp. 89–96. [in Ukrainian].
8. Khobzei N. Hutsulska mifolohiia: etnolinhvistychnyi slovnyk [Hutsul mythology: ethnolinguistic dictionary]. Lviv, 2002. 216 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії: 29.09.2025

Схвалено до друку: 28.11.2025